

УДК 007:304:070

НАЦІОНАЛІЗМ ДЖУЗЕППЕ МАЦЦІНІ ЯК ПОКЛОНІННЯ ВИЩИМ ІДЕАЛАМ ДУХОВНОСТІ

Ярослава Максим'юк

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
бул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна, e-mail: journft@franko.lviv.ua*

На прикладі статей італійського революціонера Джузеппе Мацціні розглянуто питання націоналізму, визначено основні ідеї, що становлять систему націоналістичних поглядів автора.

Ключові слова: нація, демократія, Бог, людина, віра, свобода, єдність, обов'язок, самовдосконалення.

Багато науковців, зокрема Г.Касьянов, відносять Мацціні до представників ліберального націоналізму, в основі якого, як відомо, принцип гуманізму, а головною його ідеєю є те, що кожна нація має право на власну державу і ця нація зможе самореалізуватися, якщо буде враховане право кожної особистості на свободу. Підтвердження цих думок знаходимо в творах самого Мацціні: “Перш ніж зібратися націями у людство, треба мати націю” [1; 80-81].

Якщо виходити із того, що націоналізм — це система ідей, котрі відстоюють право нації на самостійність у всіх сферах життя як політичного, так і економічного, культурного, то у Мацціні можна виокремити наступні ідеї, які об'єднує його концепція націоналізму. На першому місці слід виокремити ідею духовного самовдосконалення, ідею того, що над усім має бути Божий промисел. Тож можна говорити про релігійний принцип як основну запоруку існування здорової нації, а, відповідно, й держави.

Проаналізувавши праці італійського мислителя “Роздуми про демократію” та “Обов'язок Людини”, що стали золотим фондом світової політичної думки, бачимо, наскільки важливе місце займає Бог у теорії Мацціні про життя людства. Говорячи про пробудження народів, котрі прагнуть звільнитися від тиранії, він пише: “Це сторінка неунікної долі світу, написана рукою Бога в серці цих поколінь, хода яких наздоганяє нас. Це вияв того закону, де ми є лише його виконавцями, закону невинного поступу, без якого не було б ні життя, ні руху, ні релігії, так само, як не було б і Провидіння” [4; 271].

Демократію як запоруку процвітання націй Мацціні намагається вибудувати за законами духовності, за Божими настановами, без чого буде справжньої демократії. І навіть розвиток людського життя він намагається спрямувати у релігійне русло. Про глибоку віру та поклоніння ідеалам християнства свідчить наступний уривок із його праці “Роздуми про демократію в Європі”: “Зараз

ми працюємо, щоб розвиток людського суспільства був якомога більше схожий на божий світ, на рай, де всі рівні, де панують сама любов, саме щастя для всіх. Ми шукаємо шляху до раю на землі, оскільки знаємо, що ця земля була нам дана для праці, що завдяки цій справі ми можемо піднятися в рай і що нас оцінюватимуть по наших ділах: скільком бідним ми надали допомогу, скількох нещасних втішили. Божий закон не знає двох терезів і двох вимірів. Христос прийшов для всіх, він промовляє до всіх, помер за всіх. Як діти Бога, ми не можемо бути рівними водночас перед Богом і нерівними поміж собою. Ми не можемо бажати, щоб наш безсмертний дух зрікся на землі того дару свободи, який є джерелом добра і лиха у наших вчинках і завдяки якому людина є добродійною або злочинною в очах Бога (...). Не можна погодитися з тим, щоб люди, замість братерської любові між собою, були розділеними, ворогуючими, егоїстичними, заздрісними, щоб місто виступало проти міста, народ проти народу” [4; 273]. Тут чітко бачимо зв'язок між ідеалами християнської віри та вільним існуванням кожної нації.

Виховуючи здорове суспільство, без якого не може існувати й функціонувати держава, слід насамперед почати із виховання людини. У Мацціні можна виокремити формулу “людина-нація-людство”. Саме тому велику вагу мислитель надає процесові морального удосконалення кожного члена нації, тобто моральному поступу, який є підґрунтям справжньої демократії, інакше ж: “Є лише фрагменти демократії, але немає Демократії. Надайте загальне виборче право народів, не готовому до нього, і він, піддавшись огидним реакційним почуттям, торгуватиме цим правом або скористається ним на зло; у всіх частинах держави виникне нестабільність, пусткою обернуться великі об'єднанчі заповіді й турботи про майбутнє, яке обіцяє сильне і прогресуюче життя нації. Ви можете скільки завгодно розвивати матеріальні інтереси, але якщо моральний поступ не випереджає їх, то, напевне, збільшите уже занадто великі багатства небагатьох, а маса виробників не відчужує свого становища. Більш того, зросте егоїзм, фізичні насолоди придушуть все, що є шляхетним у людській натурі” [4; 275].

Велику увагу в становленні та розвитку нації мислитель надає вихованню в людини певних знань, потрібних для здобуття мети. “Але ж має існувати одне справжнє апостольство знання, починаючи від великої кількості фундаментальних істин, потрібних людству і викладених небагатьма духовно обдарованими особистостями, яким ще належить здобувати визнання”. Тому Мацціні наголошує: “Проблема, яку ми прагнемо розв'язати, — проблема виховання, одвічна проблема людської природи” [4; 277]. Мислитель переймається цим питанням, адже усвідомлює: коли люди не сповідуватимуть одвічні духовні ідеали, то не зможуть нічого досягнути на поприщі націотворення, адже він переконаний, що на вершині кожної нації стоїть Бог. Саме тому італійський революціонер висловлює такі побажання: “Ми бажаємо, щоб людина була кращою за ту, яка вона є. Ми бажаємо їй більшої любові, почуття краси, сили, правди, щоб ідеал, якого вона прагне, був найчистішим і сповненим високих устремлінь, щоб людина відчувала власну гідність, більшу повагу до своєї безсмертної душі. Ми бажаємо людині, яка добровільно прийняла віру, знайти маяк, котрий освітлював би їй шлях у поступі до неї”.

Мацціні порівнює справжню демократію з істинним поклонінням Христові. “Коли руки Христа, прикуті до хреста, будуть вільними, щоб стиснути в

обіймає весь людський рід, коли більше не буде ні паріїв, ні брамінів, ні панів, а тільки люди, ми вклонимося перед великим іменем Бога з ще більшою любов'ю і вірою, ніж тепер. Це і є демократія в її сутності, якщо вона не є дрібним повстанням, протидією, спроможною хіба що руйнувати, але не спроможною творити” [4; 278]. Аналізуючи дану цитату, можна підвести підсумок того, що Мацціні був переконаний, демократія, яка творитиме щасливу націю, має підкорятися законам Божим, відповідно нація також має виховуватися на християнських засадах.

“Чи не існує між цими трьома поняттями — родина, нація, людство — тісного й нерозривного зв'язку? Чи не є родина зародком держави, як держава зародком людства? Чи це не три сходинки драбини, що веде від людини до Бога, три послідовні прогресивні ознаки людської натури, три стадії тієї ж самої ідеї, тим більш-менш повним здійсненням провіденціального задуму, який керує нами? Усі ці речі також священні, в іншому разі жодна з них не є такою. Якщо вони пов'язані між собою, ви не можете знищити якусь одну з них, не вчинивши так само з іншою, котра становить сутність її існування і передує в ієрархічній будові суспільства тій, задля якої існує” [4; 281]. Проводячи паралель — родина, держава, людство, Мацціні наголошує, що саме вони ведуть до Бога, тому їх неможливо знищити, адже вони — частинка великого задуму. Повноцінне існування цих ієрархічних сходинок забезпечує щасливе майбутнє як для кожного зокрема, так і для людства в цілому.

Тож бачимо, що у своїй концепції націоналізму італійський мислитель великої ваги надавав саме релігійному аспектові, вірі в Єдиного Бога як визволителя та охоронця кожного народу. Сповідування моральних принципів кожною нацією, людиною приведе їх до визволення та щасливого життя у союзі вільних і рівноправних народів.

Свобода і єдність — основні критерії вільної нації. Не переставав Мацціні наголошувати на тому, що світ не може процвітати, якщо в ньому будуть пригноблені нації. Він говорив про новий лад, якого потрібно досягнути. “Світ шукає не матеріальної солідарності, яка нині гарантована й утворює лише зовнішню оболонку націй, а животворного духа, що спрямовуватиме їхнє життя до мети; він шукає моральної єдності, яка може базуватися лише на асоціації рівних і вільних націй” [2; 66]. Великої ваги італійський революціонер надавав єдності та свободі. Саме ці дві категорії також можна вважати підґрунтям його концепції націоналізму.

Досить промовистим у цьому плані є тост Мацціні, виголошений ним в оселі Герцена. “У пропонованому мною тості я поєдную все, що ми любимо, все те, за що ми змагаємося: За свободу народів. За союз народів” [1; 84]. Мацціні прагнув визволення насамперед для свого народу — це було сенсом його життя, але, сповідуючи ідеали духовності, він прагнув волі для інших, прагнув об'єднання світу на засадах рівності, братерської любові. Ось чому в своїй праці “Обов'язки перед країною” він наголошує співвітчизникам на тому, що вони не зможуть досягнути щастя, коли не сповідуватимуть ідеалів єдності та рівноправності не тільки для блага власного народу, а й інших. “Ваші першочергові обов'язки — першочергові за значенням — стосуються, як я вже казав, Людства. Насамперед ви люди, а потім уже громадяни або батьки. Якщо ви не обіймаєте своєю любов'ю усю людську родину, якщо всім серцем не вірите у її єдність, — яка є наслідком з'єднаного єства Бога, — а також у братерство

Народів, що їм призначено зробити це фактом, — якщо хоч де-небудь один із ваших побратимів стогне від болю, якщо хоч де-небудь людська гідність спаплюжена брехнею чи тиранією, а ви, — либонь, і в змозі, — та не кидаєтеся мерщій цьому нещасному на поміч або не почуваетесь покликаним до борні, — хоч і в силі, — за мету звільнення усіх скривджених та гноблених, — тоді ви порушуєте закон життя або не розумієте релігії, яка зробить майбуття щасливим. Гаслом майбутньої віри є об'єднання, братерська співпраця задля спільної мети [3; 56].

Мацціні акцентував на об'єднанні не тільки всього людства. Його країні також була потрібна консолідація, оскільки на той час Італія була роздробленою. “Апелюючи до патріотичних почуттів, він писав: “Мої брати! Любіть Батьківщину. Вона є нашим дімом [...]. Вона — наша робітня [...]. Працюючи на істинних засадах для Батьківщини, ми працюємо для Людства. Батьківщина є тією точкою опори, з допомогою якої ми повинні спрямовувати наші зусилля задля загальної вигоди. Втративши цей важіль, ми ризикуємо бути непотрібними Батьківщині і Людству” [1; 82]. Мислитель закликав насамперед до любові та відданості власній батьківщині — надійної опори кожного зокрема, сходячись в триступеневій ієрархії великого задуму. Країна для нього — це самореалізація у світовій общині, своєрідна перепустка до неї, бо інакше: “Без Країни у вас немає ні ідей, ні прикмет, ні голосу, ані прав чи доступу, як братів, до товариства народів. Ви байстрюки Людства. Солдати без знамена, ізраїльтяни серед націй, ви не здібаете ані довіри, ані захисту; ніхто не стане вашим вірником. Не тіштеся надією на звільнення від несправедливих соціальних умов, якщо спочатку не завоюєте Країну для себе; де немає Країни, там немає і загальної згоди, на яку ви можете покластися; усім заправляє егоїзм власного інтересу, і той, хто при владі, його береже, оскільки не існує спільної гарантії для інтересів загалу. Не відволікайтеся ідеєю поліпшення ваших матеріальних умов, поки спершу не вирішите національного питання” [3; 58].

Розглядаючи питання свободи в Мацціні, М.Федорова пише наступне: “Свобода для нього — це автономія політично відповідального суб'єкта. Немає свободи там, де одна каста, одна сім'я чи одна людина претендує на верховенство над іншими з допомогою вигаданого божественного права, в силу верховенства народження, — пише Мацціні. — Свобода повинна бути для всіх, і Бог не призначив владарювати над усіма одній особі” [6; 4].

Девіз Мацціні: “Бог і народ”. Він прагнув, щоб кожна людина вдосконалювалася, ставала духовнішою й, тим самим, наближалася до істинного Бога. Але всі ми знаємо, що Ісус Христос нам залишив свободу вибору між добром та злом, тому й для Мацціні ідеал свободи — “це право вибирати вільно за своїми нахилами засоби для того, щоб творити добро”. Тому “подібно всім лібералам цього періоду, Мацціні виступав проти всевладдя народу, “тиранії більшості”. В людині є щось, що складає його особисте, індивідуальне право. І над цим останнім навіть народ не має ніякої влади. Тому ніхто від імені суспільства не має права позбавляти людину волі, саджати її в тюрму, піддавати особистим обмеженням чи нагляду, не пояснивши при цьому причин; ніхто не має права переслідувати кого би то не було за релігійні переконання... Кожна людина, — продовжує Мацціні, — має право користуватися життям, даним їй Богом, берегти та розвивати його. Тому, коли людство досягне такого стану, що свобода буде священною, коли буде створено державу, “засновану на всенародному го-

лосуванні”, і для особистості будуть відкриті всі шляхи, що ведуть до розвитку її здібностей, тоді кожний згадає про своє велике покликання — моральне удосконалення особистості” [6; 4].

Не менш важливою для країни і її народу Мацціні вважає єдність. З історії та й нашого сьогодення бачимо, як міжусобиці, нерозуміння та піклування про власні інтереси руйнують суспільство. Феодалний устрій, коли кожен хотів владарювати, не думаючи про країну, призвів до роздробленості Італії, та й не тільки. Усвідомлюючи цю помилку, Мацціні прагне об’єднання. “... Країна повинна мати єдиний уряд. Політики, які називають себе федералістами і які силкуються перетворити Італію на братерство різних держав, розчленовують Країну, не розуміючи ідеї Єдності” [3; 59].

Існування нації можливе тоді, коли кожен усвідомлює свій обов’язок перед нею, коли народ прагне жертвувати і жертвує власними амбіціями, матеріальними бажаннями заради ідеалів, заради своєї батьківщини. Мацціні проголошує нову віру, новий обов’язок, якого має дотримуватися кожен італієць, аби батьківщина стала вільною. “Свобода Громади і Єдність Країни — отож, нехай це буде вашою вірою. Країна не є сукупністю, це об’єднання. Немає справжньої Країни без однакового для всіх права. Немає справжньої Країни, де уніфікованість цього права порушується існуванням каст, привілеїв і нерівності — де сили й здібності великої кількості індивідів притлумлені й бездіяльні — де немає спільного принципу, прийнятного, визнаного й розробленого усіма посліпль. За такого стану речей не може бути ні Нації, ні Народу, а лише натовп, випадкове згромадження людей, яких одні обставини звели до купи, а інші розведуть. В ім’я любові до своєї Країни ви повинні без упину вести бій з існуванням будь-якої нерівності на землі, яка вас породила” [3; 60].

Мацціні говорить про об’єднання на засадах братерської любові, бо тільки така єдність здатна дати плоди. Люди мають серцем усвідомити свій ідеал, його не можна нав’язувати. Мацціні пише: “Рим Цезарів приніс Єдність цивілізації, яка силою була нав’язана Європі. Рим Пап приніс Єдність цивілізації, яку священний Авторитет нав’язав більшій частині Людства, прийняту за вільною згодою націй” [2; 63]. Тому італійський політик сміливо заявляє: “Наша програма — Республіканська Єдність Італії” [3; 60].

Мацціні закликав сповідувати ідею єдності настільки, аби відчувати себе не окремішньо, а частиною нації: “Не кажіть “Я”, а кажіть “Ми”. Нехай кожен із вас буде уособленням вашої Країни і відчувається відповідальним — та спонукає себе до цього — за своїх побратимів-співвітчизників, нехай кожен із вас навчається діяти таким чином, що в його особі люди поважатимуть і любитимуть його Країну”. Можна говорити про велику жертвність заради країни, до якої закликав революціонер. Він хотів, аби люди всім серцем прагнули до національної самостійності, тоді й можливо буде говорити про зміни на краще. “Революцію ніколи не роблять за наказом”, “щоб викликати національну революцію, потрібне щось більше, ніж паперові заклики вождів, які перебувають десь далеко” [1; 87]. Непохитність у вірі, готовність віддавати всі свої сили заради обраної мети, заради нації — ось що творить революції. Такою особистістю був сам Мацціні. Він не тільки проповідував ідеї, він їх втілював у життя. Недарма в одному рапорті поліція так описала Мацціні: “Характер цього молодого ентузіаста з найбільш небезпечних, бо він не має ніяких особистих інтересів. Він ро-

бити змови тільки задля відродження Італії, готовий, коли б це було потрібно, на будь-яку небезпеку, включно з самопожертвою життям...” [5; 266].

Розглядаючи концепцію націоналізму Мацціні, неможливо оминати питання обов'язку перед країною, яке він розглянув у однойменній праці і яке ставив на чільне місце в процесі державотворення. “Ви не спроможні здобути на свої права інакше, як схиляючись перед велінням Обов'язку. Будьте гідними їх, і ви їх матимете! Браття мої, любіть вашу Країну. Наша Країна — це наш дім, дім, що його дав нам Бог, оселивши у ньому численну родину, яку ми любимо і яка любить нас та з якою у нас склався ближчий і безпосередніший зв'язок через почуття й думки, аніж з будь-ким іншим; родину, яка, завдяки зосередженості у даній місцевості та гегемонній природі своїх складників, приречена на особливий різновид діяльності. Наша країна — це поле застосування нашої праці; продукти нашої діяльності повинні перетинати її межі заради блага усіх на землі; але засоби нашої праці, якими ми можемо скористатися якнайкраще й найефективніше, знаходяться всередині її, і ми не можемо їх відкинути, не вказуючи недовіри Божій меті і не применшуючи нашої власної сили. Докладаючи праці згідно зі справжніми принципами заради нашої Країни, ми працюємо й на Людство; наша Країна є точкою опори важеля, яким ми маємо оволодіти для загального добра. Якщо ми від цього важеля відмовимося, то ризикуємо перетворитися на непотріб для нашої Країни й для Людства. Перед приєднанням до націй, які складають Людство, ми повинні, далєбі, існувати як нація. Ніякого об'єднання не може бути, окрім як серед рівних; у вас же немає визнаного колективного буття” [3; 60]. Мацціні намагався підвести народ до усвідомлення ним обов'язку перед країною, обов'язку любити її, віддавати всі сили, щоб створити націю, яка гідна представляти Італію на світовій арені.

Уся публіцистика Мацціні побудована на базі християнських та національних цінностей. Коли він говорив про націю, то зобов'язував її розвиватися на засадах любові, віри, свободи, єдності, усвідомленого обов'язку — основах, на яких стоїть уся християнська мораль. Недарма він говорить про країну, як ідею, а не як територіальну одиницю, закликаючи виявляти любов до неї та стояти на засадах справедливості. “Країна — це не просто територія; окрема територія утворює лише її фундамент. Країна — це ідея, яка здіймається на цьому фундаменті; це почуття любові, відчуття побратимства, яке гуртує до купи усіх синів цієї території.” [3; 60].

Виходячи з позицій християнина і демократа, Мацціні наголошує на кризі ладу, що існує. Він мріє про нову Європу, котра об'єднуватиме вільні нації. Закидаючи тодішньому світу, хоча й сьогоднішній не надто змінився, егоїзм, орієнтацію на матеріальне, а не духовне, мислитель акцентує увагу на тому, що потрібно оновлювати його. “... Проблема національності, яка сьогодні домінує над усіма іншими і, на кшталт вісімнадцятилітньої давнини, вказує на нові європейські потуги, — звільнення трудящих класів, яке стає, подібно до звільнення за тих часів рабів, універсальним чинником потужної агітації, — пробудження слов'янських народів, як і колись тевтонських, до життя, що тепер їм гарантоване, — матеріалізм — надто сильне заперечення прадавніх вірувань — й жадання нових вірувань, які повсюдно виникають, — безглузді спроби неможливого примирення старого та нового — усе це вказує на близький прихід нового ладу, який ґрунтується на принципах, радикально відмінних від тих, що визначили поступ теперішнього, вочевидь, уже занепаłego віку. Нове розуміння

Життя й Святого Закону, що ним керує, бринить у кожному вияві обох властивостей мислення і дії, — що робить людську природу єдиною [3; 65-66]. І знову бачимо в Мацціні звернення до Святого Закону.

Часто у виступах італійського революціонера згадуються фрази “віра в ідеал”, “моральний взірець”, “керівний принцип” та багато інших, що свідчать про намагання формувати націю в контексті християнства. Ще один приклад, де керівник “Молодої Італії” заявляє про визнання Бога як абсолюту, непохитної істини, котрій він підкоряється, наводить паризька газета “France”, де йдеться про те, що Мацціні писав 2 липня до Палермської масонської ложі: “Коли ми будемо вільні від різного деспотичного свавілля, коли ми введемо в Римі італійське законодавство, в якому буде сказано: у нас один володар — Бог, один життєвий принцип — моральний закон, один тлумачник цього закону — народ, представлений ліпшими людьми, своєю інтелігенцією, своєю молоддю, тоді тільки ми будемо братами” [5; 233].

Мацціні вважають предтечею ідей модерної, європейської християнської демократії. І це, дійсно, справедливо. В кожному своєму творі він скеровував увагу на те, що нація — це Божа воля, що вона може розвиватися тільки за законами християнської моралі, адже він був упевнений, що “нації не відроджуються матеріально без морального відродження”. Отож, концепцію націоналізму Мацціні можна вважати концепцією поклоніння вищим ідеалам християнської моралі.

-
1. *Варварцев М.* Джузеппе Мадзіні, мадзінізм і Україна: Монографія. — К.: Унів. вид-во “Пульсари”, 2005. — 304 с.
 2. *Мацціні Дж.* Звернення до італійців // Антологія націоналізму. — К.: Смолоскип, 2000. — 500 с.
 3. *Мацціні Дж.* Обов’язки перед країною // Антологія націоналізму. — К.: Смолоскип, 2000. — 500 с.
 4. *Мацціні Дж.* Роздуми про демократію // Варварцев М. Джузеппе Мадзіні, мадзінізм і Україна: Монографія. — К.: Унів. вид-во “Пульсари”, 2005. — 304 с.
 5. *Онацький Є.* Джузеппе Мацціні — апостол свободи пригнічених націй // Варварцев М. Джузеппе Мадзіні, мадзінізм і Україна: Монографія. — К.: Унів. вид-во “Пульсари”, 2005.
 6. *Федорова М.* Джузеппе Мадзіні // <http://ru.wikipedia.org>.

**THE NATIONALISM OF GIUSEPPE MAZZINI
AS WORSHIP HIGHER IDEALS OF SPIRITUALITY**

Yaroslava Maksymiuk

Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky str. 49, 79044, Lviv, Ukraine
Tel. office: (032) 239-47-75

E-mail: journft@franko.lviv.ua

On the example of the articles of the Italian revolutionary Giuseppe Mazzini was considered nationalism, also was defined the basic ideas that constitute the system of nationalist views of the author.

Key words: nation, democracy, God, man, faith, freedom, unity, responsibility, self-improvement.

**НАЦИОНАЛИЗМ ДЖУЗЕППЕ МАЦЦИНИ
КАК ПОКЛОНЕНИЕ ВЫСШИМ ИДЕАЛАМ ДУХОВНОСТИ**

Ярослава Максим'юк

Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Генерала Чупрынки, 49, 79044, Львов, Украина
Тел. оф.: (032) 239-47-75

E-mail: journft@franko.lviv.ua

На примере статей итальянского революционера Джузеппе Маццини рассмотрен вопрос национализма, определены основные идеи, составляющие систему националистических взглядов автора.

Ключевые слова: нация, демократия, Бог, человек, вера, свобода, единство, обязанность, самосовершенствования.

Стаття надійшла до редколегії 10.09.2011

Прийнята до друку 06.11.2011